

EMOTSIONALLIKNI IFODOLOVCHI FRAZEOLOGIK BIRLIKLAR (INGLIZ, UZBEK) TILLARIDA

Uralova Tursunoy Sharipjonovna

Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori(Phd)

Annotatsiya: Ushbu maqolada emotsionallikning ingliz va o'zbek tillarida frazeologik birliklar orqali ifodalanishi ko'rib chiqiladi. Baxt, qayg'u, g'azab, ajablanish va qo'rquv bilan bog'liq idiomalar va iboralarni taqqoslash orqali tadqiqot har bir tilda his-tuyg'ularni etkazish usulidagi o'xshashlik va farqlarni ta'kidlaydi. Topilmalar shuni ko'rsatadiki, har ikkala tilda jismoniy va hissiy tajribalar bilan bog'liq yorqin metaforalardan foydalanilgan bo'lsa-da, o'ziga xos tasvirlar madaniy farqlarni aks ettiradi, madaniyatlararo muloqot va hissiy ifoda haqida tushuncha beradi.

Kalit so'zlar: Frazeologik birliklar, emotsionallik, idiomalar, ingliz, o'zbek, madaniyatlararo muloqot, metafora, emotsional ifoda, madaniy farqlar, to'plam ifodalari.

Kirish

Tuyg'ular inson tajribasida markaziy o'rin tutadi va bu his-tuyg'ularni ifodalashda til asosiy rol o'ynaydi. Idioma va matal kabi frazeologik birliklar, ayniqsa, shaxsiy va madaniy idrokni aks ettiruvchi his-tuyg'ularni ifodalashda samaralidir. Ingliz va o'zbek tillari o'ziga xos til sifatida hissiyotlar qanday namoyon bo'lishini o'rganish uchun qimmatli imkoniyat yaratadi. Ikkala tilda ham quvonch, qayg'u, g'azab, ajablanish va qo'rquv kabi his-tuyg'ularni ifodalash uchun boy ifodalar mavjud bo'lsa-da, ishlatilgan metafora va tasvirlar madaniy ta'sirlar tufayli farqlanadi. Ushbu maqolada ingliz va o'zbek tillarida emotsionallikni ifodalovchi frazeologik birliklar o'rganilib, his-tuyg'ularning til orqali uzatilishi qiyosiy tahlil qilinadi. Tadqiqot ushbu iboralarni shakllantirishda madaniy kontekstning rolini ta'kidlaydi va tillar orasidagi hissiy muloqotni tushunishni kuchaytiradi.

Materiallar va usullar

Tadqiqotda ingliz va o'zbek tillarida emotsionallikni ifodalovchi frazeologik birliklarni tahlil qilishda qiyosiy lingvistik yondashuv qo'llaniladi. Ushbu tahlil uchun foydalanilgan materiallar ikkala tilda quvonch, qayg'u, g'azab, ajablanish va qo'rquv kabi his-tuyg'ularni ifodalovchi idiomalar, maqollar va to'plam iboralari korpusini o'z ichiga oladi. Bu iboralar turli lingvistik manbalardan, jumladan, lug'atlar, korpuslar va ikkala tildagi frazeologiya bo'yicha mavjud tadqiqotlardan olingan.

Frazeologik birliklarni tanlash kundalik tilda qo'llanish chastotasiga, shuningdek, ularning o'rganilayotgan emotsional holatlarga aloqadorligiga asoslanadi.

Hissiy kechinmalarni qanday aks ettirishini tushunish uchun iboralarning ham to'g'ridan-to'g'ri, ham ko'chma ma'nolari ko'rib chiqildi.

Tahlil usullariga quyidagilar kiradi:

Turkumlash: Frazeologik birliklar ifodalangan his-tuyg'u turiga ko'ra – xursandchilik, g'am-g'ussa, g'azab, ajablanish, qo'rquvga qarab guruhlangan.

Qiyosiy tahlil: Har bir tilda emotsionallikning ifodalanishidagi o'xshashlik va farqlarni aniqlash maqsadida batafsil taqqoslash o'tkazildi. Asosiy e'tibor iboralar asosidagi metafora, tasvir va madaniy ahamiyatga qaratildi.

Kontekst talqini: Tadqiqotda ushbu iboralar qo'llanilgan madaniy kontekst o'rganildi, ular ingliz va o'zbekzabon jamoalarda hissiyotlarga nisbatan jamiyat munosabatlarini qanday aks ettirishini o'rgandi.

Bunday yondashuv har ikki tildagi frazeologik birliklarda mujassamlashgan emotsional nuanslarni atroflicha tekshirish, ularning madaniy va lingvistik jihatlari haqida tushuncha berish imkonini berdi.

Natijalar va muhokama

Natijalar:

Ingliz va o'zbek tillarida emotsionallikni ifodalovchi frazeologik birliklarning tahlili har ikki tilda ham turli his-tuyg'ularning qanday ifodalanishining bir qancha asosiy qonuniyatlarini ochib berdi. Natijalar quyidagicha umumlashtiriladi:

Quvonch va baxt:

Ingliz tili: "To'qqiz bulutda" va "Oy ustida" kabi iboralar samoviy metaforalardan foydalanadi, bu esa baxtning yuksak, eyforik holatini bildiradi.

O'zbekcha: "Yuragi oshib ketmoq" (so'zma-so'z "yurak to'lib toshgan") va "Haqiqiy baxtli" (to'g'ridan-to'g'ri "haqiqiy baxtli") kabi iboralar ichki, samimiy tuyg'ularga urg'u beradi.

G'am va qayg'u:

Ingliz tili: "Cry one's heart out" va "Down in the dump" so'zlari hissiy tuyg'u va tiqilib qolish hissini aks ettiradi.

O'zbek: "Yuragi to'lib ketmoq" (so'zma-so'z "yurak to'ladi") va "Ko'zi yoshlanmoq" (so'zma-so'z "ko'z yoshga to'ladi") kabi iboralar g'am-g'ussaning jismoniy xususiyatini ta'kidlab, ko'z yoshlari va emotsional blokirovkaga e'tiborni qaratadi.

G'azab:

Ingliz tili: "Hot under the collar" va "Blow a fuse" g'azabni etkazish uchun olovli metaforalardan foydalanadi, diqqatni issiqlik va portlovchi reaksiyalarga qaratadi.

O'zbek tili: "Qaynab ketmoq" (so'zma-so'z "qaynayotgan") va "Qizil ko'z bo'lib ketmoq" (so'zma-so'z "ko'zi qizargan") kabi iboralar kuchli g'azabni tasvirlash uchun o'xshash olovga oid tasvirlardan foydalanadi.

Ajablanish:

Ingliz tili: “Taken Aback” va “Wide-Eed” to’satdan zarbaga e’tibor qaratib, hayratlanishga jismoniy reaksiyani ta’kidlaydi.

O’zbekcha: “Hayratda qolmoq” (so’zma-so’z “hayratda qolish”) va “Ko’zi ochilmoq” (so’zma-so’z “ko’zlari katta ochilgan”) ham xuddi shunday tasvirlardan foydalanadi, ajablanishning jismoniy ta’sirini ko’rsatadi.

Muhokama

Ingliz va o’zbek tillarida emotsional frazeologik birliklarni solishtirish hissiyotlarni kontseptsiyalash va ifodalashning umumiy va alohida usullarini ochib beradi. Ikkala til ham jismoniy metaforalarga tayanadi, his-tuyg’ularni yurak, ko’zlar yoki teri kabi tana reaksiyalari bilan bog’laydi. Biroq, madaniy ta’sirlar har bir tilda o’ziga xos tasvir va diqqatni shakllantiradi.

Xursandchilik va baxt: Ingliz tilida baxt ko’pincha samoviy tasvirlar yordamida tasvirlanadi, bu balandlik va eyforiya tuyg’usini bildiradi. Bu baxtni kundalik hayotdan ustun turadigan narsa sifatida ko’rishning madaniy tendentsiyasini aks ettiradi. Bundan farqli o’laroq, o’zbek tilidagi iboralar ichki emotsional holatlarga urg’u berib, chinakam baxt maskani sifatida qalbgaga e’tibor qaratadi, quvonchni ifodalashda asosliroq yondashuvni ta’kidlaydi.

Qayg’u va qayg’u: har ikkala til ham g’amginlikni tasvirlash uchun tana metaforalaridan foydalanadi, ayniqsa yurak va ko’zlarga e’tibor beradi. Biroq, ingliz iboralari ko’pincha yig’lash kabi tashqi va ko’rinadigan reaksiyani taklif qiladi, o’zbek idiomalari esa ichki hissiy kurashni keltirib chiqaradi, ko’z yoshlari va hissiy blokirovkalarni qayg’uning jismoniy ko’rinishi sifatida ta’kidlaydi.

G’azab: Ingliz va o’zbek tillarida g’azabni ifodalash uchun tuyg’uni issiqlik va portlovchi reaksiyalar bilan tenglashtirgan olovli tasvirlardan foydalaniladi. Biroq, ingliz iboralari ko’pincha g’azabning to’satdan tashqi qo’zg’atuvchisini bildiradi (masalan, “sig’urta zarbasi”), o’zbekcha iboralar esa chuqurroq ichki tajribani (masalan, “qaynab ketish”) aks ettiruvchi hissiyotning barqaror intensivligiga qaratilgan.

Ajablanish: Ikkala til ham hayratni jismoniy tasvirlar bilan tasvirlaydi, masalan, katta ko’zlar yoki hayratda qolish hissi. Ingliz tilidagi urg’u ruhiy zarba yoki tajribaning kutilmaganligiga qaratiladi, o’zbek iboralari esa hayrat va hayratga qaratilgan emotsional ta’sirni ta’kidlaydi.

Qo’rquv: Har ikki tilda qo’rquv kuchli jismoniy reaksiyalar orqali tasvirlangan, ayniqsa yurak yoki butun tanaga ta’sir qiladi. Inglizcha iboralar to’satdan kuchli reaksiyani bildiradi (masalan, “birovning terisidan sakrab o’tish”), o’zbek iboralari esa, ayniqsa, qaltirash yoki bezovtalanish bilan bog’liq bo’lgan qo’rquv tuyg’usiga e’tibor qaratadi.

Umuman olganda, ushbu topilmalar shuni ko'rsatadiki, ingliz va o'zbek tillarida his-tuyg'ularni ifodalashda umumiy metaforalar mavjud bo'lsa-da, madaniy kontekst har bir tildagi o'ziga xos tasvir va diqqatga ta'sir qiladi. Ikkala tilda ham frazeologik birliklarning qo'llanilishi hissiyotlarga bo'lgan madaniy munosabatni aks ettiradi, turli jamiyatlar hissiy tajribalarni kontseptsiyalashi va ularga qanday munosabatda bo'lishlari haqida tushuncha beradi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, ushbu tadqiqotda ingliz va o'zbek tillarida emotsionallikni ifodalovchi frazeologik birliklar ko'rib chiqilib, his-tuyg'ularni etkazishdagi o'xshashlik va madaniy farqlar aniqlandi. Ikkala tilda ham quvonch, qayg'u, g'azab, ajablanish va qo'rquv kabi his-tuyg'ularni ifodalash uchun yurak, ko'zlar va tana reaksiyalari bilan bog'liq bo'lgan jismoniy metaforalardan foydalaniladi. Biroq, ingliz tilida ko'proq tashqi va kuchli hissiy ifodalarni aks ettiruvchi samoviy va olovli tasvirlardan foydalaniladi, o'zbek tilida esa ichki, samimiy his-tuyg'ular va barqaror jismoniy his-tuyg'ularga e'tibor qaratiladi. Topilmalar madaniy kontekstning hissiy ifodalarga ta'sirini ta'kidlab, tilning his-tuyg'ularga bo'lgan jamiyat munosabatlarini qanday aks ettirishini ko'rsatadi. Ushbu tadqiqot tillar va madaniyatlarda hissiy ifodani tushunish uchun qimmatli tushunchalarni beradi va madaniyatlararo muloqot va til o'rganishni yaxshilashga hissa qo'shadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Akhmedov, S. T. "Emotional Expressions in Uzbek Language." *Journal of Linguistic Studies*, Tashkent, 2022, 219-222.
2. Barlow, J. R. "The Role of Idioms in Expressing Emotions in English." *English Language Journal*, London, 2022, 100-105.
3. Karimov, M. R. "Cross-Cultural Analysis of Phraseological Units in Uzbek and English." *International Journal of Linguistics*, Samarkand, 2022, 150-155.
4. Smith, L. W. "Cultural Influences on Emotional Expression in English." *Journal of Cultural Linguistics*, New York, 2022, 88-92.
5. Yuldashev, A. B. "The Use of Metaphors in Uzbek Emotional Expressions." *Uzbek Language and Literature Review*, Tashkent, 2022, 123-128.